

Alföldy Jenő

Hiszem, mert hihetetlen

Baranyi Ferenc: Tiszta szándékkal

Talán a Baranyi Ferencével rokon József Attila-imádatom okozza, de nekem önkéntelenül a *Tiszta szívvel,* a nagy elől egyik legismertebb dala jut róla eszembe. Miért nem a *Tiszta szigorúság?* Holott az is – az 1956 utáni évek egyik költőtoborzó antológiája lévén – a *tiszta*ság etikai parancsszavát hordozza címének jelzős szerkezetében. Ez a versgyűjtemény adott helyet a nap alatt a nemzedék harminc költőjével együtt a huszonhét éves Baranyi Ferencnek. Emitt tiszta *szándék*ról van szó, amely a tévedések ellenére is erénnyé finomul, ahogy József Attila „szíves" csavargóromantikája.

Baranyi nem magyarázkodik, nem hint hamut a fejére, amiért bő fél évszázada a szegények fölemelését és a népnyúzók helyretételét írta zászlójára, ma már jószerével használhatatlan politikai terminus technicusokkal. (A szocializmus ma bankárok, gyártulajdonosok cégére, és ők tanulják Marx *Tőké*jéből a tőkés kizsákmányolást, a nemzettelenítésnek meg a népek bábeli zűrzavarának a fortélyait.) Baranyi a *hűség* jegyében költi hitvallásait jó hatvanöt éve a munkásszolidaritás és az emberséges közösségi társadalom teleologikus hite és bölcselete mellett. Ez az álláspont ma súlyos válságát éli. Baranyi, vállalva az anakronizmus vádját, mégis bátor és következetes hirdetője az elvnek, miközben hűségének tárgya elkurvult. Petőfi piros zászlóját, Ady, József Attila „baloldaliságát" járatták le úgy, hogy végleg a politikai régiségek és furcsaságok vitrinjébe kerülhet. Baranyi a közösség ügyét szolgálja „tiszta szándékkal".

Tiszta szándékkal, *Pályakép – versekben (1954–2022*) cím alatt összegyűjtött verseit elolvasva, azaz újra olvasva majd mindazt, amit költőként valaha letett a nemzet asztalára, némi pontosítani valót találok a *hűség* értelmezésén. Baranyi Ferenc nem az államosított és lejáratott mozgalmi ideológiához, hanem mindenekfölött önmagához maradt hű. És régi mestereihez: Petőfihez, Adyhoz, József Attilához, Benjáminhoz, Vácihoz. Nem tagadta meg az alapvető eszméiket megtartó, fogyatkozó vagy kivénülten háttérbe vonult elvbarátait. Éppúgy, ahogy a szegények szívé-

hez szóló, szeretni, de ítélkezni és büntetni is tanító Jézushoz és Michelangelo mesterhez híven ír *A sixtusi Krisztus*ban. Tisztessége és konok jóérzése úgy diktált neki, hogy versolvasó honfitársai ne csalódjanak benne. Ne csalódjanak benne a hajnalban kelők, a nyugdíjas korukra elnyűttek, a két műszakot kitöltők, a napról napra szárnyvonaton ingázók.

Világnézeti természetű jellemzésemet a hazához fűződött viszonyával is kiegészíthetem. A nép költője ő, a falusi, vidéki és peremvárosi embereké. A nép nemcsak Kiskőrös, Rácegrespuszta és Székelyföld, nem csak a szülőföldi Pilis, Monor, Nyáregyháza népe: a költő lakta, Angyalfölddel, Újlipótvárossal határos pesti városnegyedé, a Vizafogóé is. Ha összegyűjteném ebből a csaknem egész életművét felölelő könyvből azokat a helyneveket és személyneveket, amelyeket verseinek egyik vonulatában említ, azt hihetné a kívülálló, hogy szociográfusról van szó, olyanról, aki – mint például Illyés Gyula – örül, ha kalaptól kifehéredett homlokú atyafiának vagy húgaasszonyának érdekében szólhat. Egyik szerelmes szonettje, az *Akárhová jutok* a vers szellemi kenyeret érő igéivel az országot járó „garabonciás" költő szerelmi vallomása. Ha valakiről elmondható, hogy a honismeretben az élen jár, akkor őróla biztosan, hasonlóképp, mint nemzedéktársai közül Ratkó Józsefről, Buda Ferencről vagy Farkas Árpádról. És nemcsak a népismeretben: a népszerűségben is, amelynek nemcsak „olcsó", hanem példás változata létezik, miként azt Csokonai, Nagy László vagy Kányádi Sándor példája mutatja. Ahogy megtettem régebben, most is tanúsítom: amikor egy kisvárosi könyvtában rendezett költői estre hívták meg Baranyit, a túlzsúfolt művelődési otthonnak az ablakpárkányait is teleülték a helyi fiatalok és öregek. Érdekelte őket az a poéta, aki az ő nyelvükön s az ő szívükből beszél – tudva vagy nem tudva, hogy néhány idegen nyelvet is behatón ismer a Dante-, Puskin-, Montale- és (a népszerűekre gondolva) Paul Géraldy-fordító, és verseibe Kodályra emlékeztetőn népdalokat sző, olyanokat, mint a „Fölszántom a császár udvarát, Belévetem hazám búbaját". Beolvas a népnyúzóknak, akik „elvből" a sokaság ellen fordultak. És nem sajnálja „a nép egyszerű fiaitól" a magas kultúra javait sem látszatra egyszerű, valójában evidenciákig csiszolt verseiben. Ezek a haza és a nagyvilág egyéni és közösségi gondjait örökítik meg. Átengedik az olvasó szépség- és igazságérzékén az irodalom-, a zene- és művészettörténet értékeit, bőven merítenek a kulturális emlékezet, a komoly szellem s a víg pajzánság remekléseiből. Nemcsak a költészet, hanem a társművészetek apostolaként is műveli közönségét.

Munkamódszere is demokratikus, akárcsak a nézetei. Ellenfele a közhely, a mindennapi szólás, amelyet nem kerül el, hanem a költői

forma érdekében ki-be forgat, képpé színez, hasznosít. Közügyként kapcsolja szervesen valamilyen költői képhez a szólást, csavarint rajta egyet, paradox helyzetbe állítja, értelmét újszerűre fordítja a szokványosnak. Általában is kedveli az ellentéteket, a párhuzamokat, az ismétlések, változatok, az egymásnak feszülő fogalompárok dialektikáját, a közismert igazságok időszerű, az ókonzervatívoknak kínos ellenpróbáit. A nyelvi hagyományok egy része alaposan megkopott, ezért, ironikusan az élükre állítva, a kívánatos ellentétükre válthatók. A „közhelyek hasznáról" a *Ballada a dolgok etikájáról* világosít fel. Életet lehel a szokásmondásba, és meggyőzőn ható intellektualitást hoz így is a modern időkben elhanyagolt közérthetőségbe. Olykor a giccs határát is megközelíti, hogy jókora fricskával nevettesse ki. A fogyatkozó verskedvelő tábor még jól ismeri ifjúkori, hírnevet hozó közéleti verseit. Ha az olvasó kortársa volt a költőnek, könnyen önnön gondjaira, fájó és vidám dolgaira ismer bennük. Az élet sűrűjébe vezetnek közügyeket felvonultató, föllebbező versei – olvasótoborzó hatásuk ennek köszönhető.

Köszönhető a sokáig öncélú játéknak föltüntetett költői formának is, a klasszikus, antik és reneszánsz versalakzatoknak, a hexameteres, görög-latin figuráknak. Mestere a dantei tercinának, a petrarcai, ronsard-i, shakespeare-i szonettnek. Villon balladái is nyomot hagytak líráján, akárcsak a canzonés, stanzás, rondós versmodell vagy az alexandrin. Ritmushibát, gyönge rímet nem ismernek túlnyomórészt kötött formájú versei. Üdítően maiak a népdalok ritmusát követő és más, ütemhangsúlyos dalai. A Dzsájadéva-féle hindu verselés sem idegen tőle a lépést szaporázó táncritmusával – egyik-másik ilyen dala magyaros ütemre is járható. A költői mesterség egyik legnehezebb próbájában, a szonettkoszorúban is remekel.

Már a címével jelzi a humorra hajló szellem könnyedségét a nosztalgikus, némelykor frivol *Hölgykoszorú*. Valaha volt szerelmeinek férfias, itt-ott macsós, de meghatottan énekelt Leporello-áriája ez a mesterszonettel összefogott ciklus. (Egy helyütt „háremet" is emleget.) A hazai verskultúrából elsősorban a Nyugat nagyjainak verskultúráját sajátította a magáévá. Babits, Tóth Árpád s a tájverseivel egyik elődjének tekinthető Juhász Gyula, majd Áprily, Radnóti, Dsida és Székely János költészetéből tanulta meg ő is, hogy a magyar nyelv milyen jól alkalmazkodik a nyugat-európai formákhoz. A korai József Attila a fiatalosan kihívó, csattanósan záródó dalköltészetével hatott rá bátorítón – ezek a rövidkék igazi gyöngyszemek, akárcsak franciás, bensőségesen dúdolható sanzonjai. De az első számú példakép, József Attila ösztönözte középső korszakából az ugyancsak fejlett komponálókészséget kívánó műforma, a

balladaforma gyakori használatára is. Ady a kérlelhetetlenség szigorával hatott rá (meg a *Föl-földobott kő* honvágyas érzelmi gravitációjával). Őt nemcsak harcias, öntudatébresztő és önbíráló magyarságával kell kiemelnem mesterei közül, hanem azért is, mert a *szabadság, szerelem* Petőfije nyomán ő, Ady hozta be a honi lírába a *Politika és Szerelem* fogalompárját, amelyet aztán József Attila *a szellem és a szerelem* változatával vitt tovább a meghódítandó magaslatokra. Ady inkább a gyakran hivatkozott előfutár, Baranyi pedig az utóvéd szerepét kapta költősorsául. Hogy minek az utóvédje? – Jól esik kimondanom, hogy az ötvenhatos forradalomnak is lyukaszászló-lengetője volt, s ezt mindig vállalta, ha idővel szégyenkezve is írt erről. A jelképes szörnyetegről, a tankról írt versével mindenki egyetért, aki irtózik a hatalmi erőszaktól, s népével, nemzetével együtt sír és nevet.

Első sikerét Baranyi a *Villámok balladája* című, bemutatkozó kötetével aratta, és az igazi berobbanást az irodalomba a második kötetében olvasható *Ballada az elkényeztetett ifjúságról* (1962) hozta meg neki. Az egyetemi diákok és általában a fiatalok kézről kézre adták. Publicisztikákban hivatkoztak rá, nemcsak a fiatalabb évjáratú nemzedék mindenkori lázadozása, hanem a lakásínség miatt sajnálatosan visszaesett honi népszaporulat okából is. Nemcsak hivatkoztak e versre: dörgedelmes kioktatásokat is reázúdítottak. Baranyi, nemcsak e művének köszönhetően, irigyelhető műveltségével és munkaerkölcsével együtt is, afféle fenegyereke volt a hatvanas éveknek. Nemcsak a közéletben, hanem a magánéletben is. Ha a nő-férfi viszonyt a költészet mutatja be legőszintébben és leghitelesebben, akkor Ady és Szabó Lőrinc után Baranyinak kell adni a pálmát. A szerelmi férfiönzés felszínre hozása, a kapcsolat kritikája és az önbírálat súlyossága érték, nagy érték. És ha valaki azzal érvelne Baranyit értékelve, hogy közéleti verseinek egy része a publicisztikákhoz hasonlóan korhoz kötött, és valószínű, hogy elsősorban szerelmi költészete esélyes a maradandóságra – akkor igyekeznék megfontoltan válaszolni.

Olyasmit mondanék, hogy a publicisztikus jelleg olyankor baj, ha nem töri át a tilalomfalakat, hanem a bátortalanság és a beletörődés légkörét árasztja. Petőfi *A nemzetgyűléshez* című verse, vagy Illyésé, *Az új nemzetgyűléshez* vitathatatlan verspublicisztikai remeklés. És egyetértek azzal az egykor élt idősebb kortársammal, aki szerint minden költészet, ha csakugyan az, akkor szerelmi költészet. Erósz nélkül nincs libidó, nincs szenvedély, nincs teremtő akarat. Erósz nélkül nincs alkotó munka. Erósz híján nincs igazi, teljes ember. A „szabadság, szerelem" és a többi klasszikus változat, amelyben a szerelem szó benne van, nem alá- és nem

mellérendelés. A szabadságban, az áldozatvállaló politikában és a szellemben *benne van,* benne kell hogy legyen a szerelem, máskülönben elveszítjük emberarcunkat. Baranyi politikai versei akkor is emberarcúak, ha politikai szempontból elévültek, és korántsem minden politikai verse *elévült,* és ha igen, akkor sem biztos, hogy *elavult*. Az ilyen verset a morál, s nem az illemtan felől érdemes szemügyre venni: a *köz* javára, vagy ellenére szól. A dalt nem föltétlenül a napi hírekkel, hírmagyarázatokkal érdemes összevetni. Ha szerelmi költészetéről elmondhatjuk, hogy szép, igaz, eredeti és őszinte az emberiességében, s jó talajt fog vele a *tiszta szándék* magvetése – akkor nem kell tartanunk a kérdéstől, hogy vajon mennyire maradandó ez a szerelmesen politizáló poézis.

Megjelent: Lyukasóra, 2022/5.

Baranyi Ferenc: Tiszta szándékkal
Pályakép – versekben
1954 – 2022
Papirusz Book Kiadó, 2022.